УДК 33.658.5:502/504

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-9\(15\)-326-336](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-9(15)-326-336)

Седікова Ірина Олександрівна доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту і логістики Одеського національного технологічного університету, вул. Канатна, 112, м. Одеса, 65039, тел.: (048) 712-41-14, e-mail: irina-sedikova@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-5684-6927>

Седіков Денис Вадимович доктор філософії (PhD), викладач кафедри економічної теорії та фінансово-економічної безпеки Одеського національного технологічного університету, вул. Канатна, 112, м. Одеса, 65039, тел.: (048) 712-42-41, e-mail: Sedikov94@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-7706-2881>

ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ПЕРЕДУМОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Анотація. Протягом століть господарська діяльність людини здійснювалася без врахування ролі та функцій природних екосистем, можливих негативних наслідків економічного зростання. Це заохочувало споживацьке ставлення до природи та призвело до виникнення сучасних екологічних проблем. В результаті усвідомлення світовою спільнотою катастрофічності сформованого типу господарювання, була розроблена Концепція сталого розвитку, спрямована на досягнення рівності цілей між соціально-економічною та екологічною системами. У даному дослідженні визначено, що екологічне управління підприємством на принципах сталого розвитку стало закономірним, внаслідок необхідності зменшення антропогенного навантаження на навколишнє середовище.

Доведено, що сформована в Україні експортно-сировинна модель є нестійкою. З точки зору авторів, фінансово-економічне заохочення підприємств, які впроваджують механізми екологічного менеджменту є пріоритетним напрямком формування екологічної безпеки. На основі виконаного дослідження теоретичних джерел виокремлено мотиви суб'єктів господарювання, що впливають на прийняття рішень з реалізації екологічних заходів.

Визначено, що головним стимулюючим механізмом екологізації виробництва є надання субсидій за скорочення викидів (позики за зменшеною відсотковою ставкою, гарантії позик, прискорена амортизації природоохоронного обладнання, кошти на регулювання цін первинних ресурсів та кінцевої продукції).

Доведено, що задля перетворення підприємства в екологічно безпечну систему необхідно організувати контроль параметрів виробничого процесу, інвентаризацію екологічного стану кожного підрозділу підприємства впроваджуючи екологічний аудит.

Визначено принципи та елементи системи екологічного менеджменту на підприємстві. Наголошено, що, фундаментом системи екологічного менеджменту на підприємстві повинна бути розроблена стратегія екологічної безпеки країни та регіональна стратегія як її компонент. Саме ці стратегії визначають вибір екологічної стратегії кожного суб'єкта господарювання, яка залежить від виду економічної діяльності та можливих загроз навколишньому середовищу, інвестиційно-інноваційної політики, фінансового стану підприємства тощо.

Ключові слова: механізм, екологічний менеджмент, «зелена» економіка, сталий розвиток, підприємства, стратегія.

Sedikova Iryna Oleksandrivna Doctor of Economics, Professor of the Department of Management and Logistics of Odessa National Technological University, Kanatna St., 112, Odessa, 65039, tel .: (048) 712-41-14, e-mail: irina-sedikova @ ukr / net, <https://orcid.org/0000-0001-5684-6927>

Sedikov Denys Vadymovych Doctor of Philosophy (PhD), Lecturer of the Department of Economic Theory and Financial and Economic Security of Odessa National Technological University, Kanatna St., 112, Odessa, 65039, tel .: (048) 712-42-41, e-mail: Sedikov94@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-7706-2881>

ENVIRONMENTAL MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE AS A PREREQUISITE FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Abstract. For centuries, human economic activity has been carried out without taking into account the role and functions of natural ecosystems, the possible negative consequences of economic growth. This encouraged consumer attitudes towards nature and led to modern environmental problems. As a result of the world community's awareness of the catastrophic nature of the existing type of management, the Concept of Sustainable Development was developed, aimed at achieving equality of goals between economic, environmental and social systems. It is determined that the ecological management of the enterprise on the principles of sustainable development has become natural, due to the need to reduce the anthropogenic load on the environment.

It is proved that the export-raw material model formed in Ukraine is unstable and dead-end. From the authors point of view, financial and economic encouragement of enterprises that implement environmental management mechanisms is a priority for the formation of environmental safety. Based on the research of theoretical sources, the motives of business entities that influence decision-making on the implementation of environmental measures are identified.

It is determined that the main incentive mechanism for greening production is the provision of subsidies for emission reductions (loans at reduced interest rates, loan guarantees, accelerated depreciation of environmental equipment, funds to regulate the

prices of primary resources and final products).

It is proved that in order to transform the enterprise into an ecologically safe system it is necessary to organize the production process parameters control, inventory of the ecological condition of each subdivision of the enterprise to implement ecological audit.

The principles and elements of the environmental management system at the enterprise are determined. It is emphasized that the foundation of the environmental management system at the enterprise should be developed strategy of ecological safety of the country and regional strategy as its component. These strategies determine the choice of environmental strategy of each business entity, which depends on the type of economic activity and possible threats to the environment, investment and innovation policy, the financial condition of the enterprise, etc.

Keywords: mechanism, environmental management, «green» economy, sustainable development, enterprises, strategy.

Постановка задачі. Невизначеність та нестійкість тенденцій розвитку, посилення незбалансованості соціально-економічних, екологічних трендів викликають необхідність формування нових моделей економіки. Основою формування цих моделей мають стати парадигми сталого розвитку, які в сучасних умовах є головними для людства.

В контексті сталого розвитку все більшого поширення, в теорії та практиці, отримують нові моделі економіки, засновані на екологічних принципах: «зелена» економіка, економіка зеленого зростання, низьковуглецева економіка, біоекономіка, «синя» економіка тощо. З'являються нові «гібридні» види, наприклад, циркулярна біоекономіка. Нові моделі економіки знайшли своє відображення в наукових працях та стали пріоритетами практичної діяльності та стратегій розвитку багатьох держав та приватного бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку методології, механізмів та принципів управління підприємством зробили зарубіжні та вітчизняні вчені І. Ансофф [1], Г. Дейлі [2], П. Друкер [3], А. Файоль [4], які досліджували систему взаємодії розвитку підприємства, суспільства та теорій управління.

Парадигми сталого розвитку соціально-економічних систем знайшли відображення у наукових здобутках вітчизняних вчених О. Білоуса [5], В. Геєця [6], Б. Данилишина [7], В. Пономаренка [8] та інших, які акцентували увагу на економічних, соціо-екологічних системах, на їх розвиток та взаємодію у стратегічному напрямі.

Мета статті полягає у визначенні слабких та сильних сторін, які досягає підприємство застосовуючи екологічний менеджмент на принципах сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Термін «зелёна» економіка вперше з'явився у 1989 р., у науковій праці Д. Пирса «План для зеленої економіки» [9], де

обґрунтовувалась необхідність економічної підтримки екологічної політики. Подальший розвиток дані постулати отримали у роботах науковців 1991-1994 рр., де розглядалися такі питання, як кліматичні зміни, масштабна вирубка тропічних лесів та зменшення ресурсів у країнах, які розвиваються [10].

Останнім часом світова спільнота зіштовхується з новими викликами світовою фінансовою кризою, погіршенням екологічної ситуації, рецесією, пандемію Covid-19, наростаючими кліматичними змінами. Розглядаючи сучасні виклики, через призму існуючих економічних моделей, науковці, аналізують потенціал кейнсіанства та фордизма у вирішенні існуючих проблем [11,12], водночас, робиться акцент на недостатність основних інструментів економічної політики, які пропонуються даними школами [13].

Основним стратегічним документом державної політики в екологічній сфері є «Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року». Організаційно-правовий механізм державної підтримки та стимулювання екологічного підприємництва, секторів «зеленої» економіки складає низка нормативно-правових актів. Важливе значення в нормативному регулюванні відіграє Закон України «Про альтернативні види палива», який визначає «правові, соціальні, економічні, екологічні та організаційні засади виробництва і використання альтернативних видів палива» [14].

В цілому «зелену» економіку розглядають як нову економічну модель, що приходить на зміну неоліберальної та сприяє боротьбі з актуальними глобальними проблемами. Крім «провалів» фінансових ринків, виникають значні екологічні проблеми в харчовій, енергетичній та інших галузях, зростає сила впливу кліматичних змін. Таким чином, можливість використання традиційних економічних інструментів та практик стає обмеженою [11,15].

Сформована в Україні експортно-сировинна модель є нестійкою та тупиковою, що визнається як політиками так і вченими. Протягом десятиліть Україна характеризується як одна з найнебезпечніших, з точки зору екології, країн світу через дію наступних факторів: використання високовідхідних, технологій виробництва; екстенсивний характер використання природних фондів (лісового, водного, земельного) та як наслідок, високо витратний характер виробництва.

Одним із симптомів складної екологічної ситуації є значне погіршення здоров'я населення, що проявляється в зростанні вроджених патологій, онкологічних захворювань, хвороб серцево-судинної та дихальної систем, а також скорочення тривалості життя й від'ємному природному приросту населення (див. табл. 1)

Таблиця 1

**Кількість уперше зареєстрованих випадків захворювання
за 1990-2020* роки, тис.**

Рік	1990	1994	1998	2012	2016	2018	2020*
Всього, в т.ч.:	32188	31455	31974	32233	32240	33080	26881
новоутворення	310	328	372	382	414	418	363
хвороби системи кровообігу	1149	1401	1690	2370	2431	2390	1880
хвороби органів дихання	17021	14499	13877	13372	13308	14595	11839

* дані за 2020 рік наведено без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та частини зони проведення АТО

Джерело: побудовано автором на основі [16]

Екологічне управління підприємством на принципах сталого розвитку стало закономірним, внаслідок необхідності зменшення антропогенного навантаження на навколишнє середовище. У ISO-14001 визначено, що «...система екологічного менеджменту це частина системи менеджменту, спрямована на управління екологічними аспектами...» [17]. У ході дослідження встановлено, що система управління підприємством та його філософія, на сучасному етапі, відповідає «пристосуванню існуючої виробничої інфраструктури до вимог національних та міжнародних стандартів у сфері ресурсозбереження та раціонального природокористування» [18].

Впровадження у діяльність вітчизняних підприємств технологій маловідходного та безвідходного виробництва, виробництво екологічно чистої продукції, інноваційних ресурсозберігаючих технологій, стандартів екологічного менеджменту суттєво знизять забруднення навколишнього середовища. З точки зору авторів, удосконалення екологічного розвитку українських підприємств, повинно передбачати економію всіх видів ресурсів, виробництва, зниження кількості відходів, викидів в атмосферне повітря, стічних вод у ґрунти. Фінансово-економічне заохочення підприємств, які впроваджують механізми екологічного менеджменту є пріоритетним напрямком формування екологічної безпеки.

За даними статистики, на теренах України кожного року утворюється до 750 млн. т відходів [19]. Основним джерелом утворення промислових відходів є виробнича діяльність підприємств гірничо-видобувної, хімічної, металургійної, нафтопереробної галузей, паливно-енергетичного комплексу, промисловості будівельних матеріалів.

Таблиця 2

Економіко-екологічна ефективність екологічно чистих виробництв

Економічна ефективність	Екологічна ефективність
Оптимальне використання сировини, матеріалів, енергоносіїв, ↓ витрат ресурсів.	↓ негативного впливу підприємств на навколишнє середовище.
↓ екологічних витрат підприємства, ↓ екологічних ризиків.	↑ якості, екологічної безпеки харчових продуктів, ↑ продовольчої безпеки держави.
↑ ринкової конкурентоспроможності підприємства, залучення іноземних інвестицій.	↓ загроз здоров'ю населення, ↑ умов життя.
↑ рівня мотивації та продуктивності працівників.	Збереження та оздоровлення екологічного становища в географії розташування промислових підприємств.
Вихід на нові ринки збуту (внутрішні, зовнішні) продукції, розширення еколого-орієнтованих ринків.	Розвиток екологічно безпечних видів економічної діяльності (↑ обсягів виробництва продукції не забезпечується ↑ забруднення навколишнього середовища та виробничих відходів)
↑ ціна екологічно чистої продукції, ↑ обсягів експорту.	

Джерело: власне дослідження

Впровадження екологічно чистих технологій, в Україні в сучасних умовах, здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, власних коштів підприємств, екологічних фондів, міжнародної технічної допомоги [20]. Так, у 2019 р. на капітальний ремонт основних виробничих фондів природоохоронного призначення та на поточні заходи, спрямованих на охорону та раціональне використання природних ресурсів було витрачено 3362,0 млн. грн., власні кошти підприємств склали – 96 % від загальної суми [20].

За статистичними даними в Україні максимальний обсяг шкідливих викидів у водне та повітряне середовище спостерігався у 2015 р. Економічна рецесія призвела до скорочення вітчизняного виробництва, і як наслідок, зменшився негативний вплив суб'єктів господарювання на навколишнє середовище [21]. Динаміка капітальних інвестицій на використання природних ресурсів за напрямками природоохоронної діяльності наведено у табл. 3.

Таблиця 3

Динаміка капітальних інвестицій на використання природних ресурсів за напрямками природоохоронної діяльності, млн. грн.

Напрями природоохоронної діяльності	2015 р.	2016 р.	Темп зміни у 2015 р. від 2014 р., %	2017 р.	Темп зміни у 2016 р. від 2015 р., %	2018 р.	Темп зміни у 2017 р. від 2018 р., %
Капітальні інвестиції та поточні витрати, разом	7366,6	9691,0	131,55	12176	125,64	11073,5	90,95
Охорона атмосферного повітря і клімату	1589,3	2521,2	158,64	2826,3	112,10	2309	81,70
Очищення зворотних вод	3376,0	3904,8	115,66	4917,1	125,92	5189	105,53
Поводження з відходами	1669,7	2157,2	129,20	2738,2	126,93	2328,3	85,03
Науково-дослідні роботи природоохоронного спрямування	18,4	38,0	206,52	50,6	133,16	57,1	112,85

Джерело: побудовано авторами на основі [22]

Наведені дані табл. 3 свідчать, що з кожним роком обсяги інвестицій, призначених на охорону та раціональне використання природних ресурсів, на науково-дослідні роботи природоохоронного спрямування, зменшуються кожного року.

На основі виконаного дослідження теоретичних джерел виокремлено мотиви суб'єктів господарювання, що впливають на прийняття рішень із реалізації екологічних заходів (див. рис. 1).

Рис. 1. Мотиви суб'єктів господарювання щодо екологізації виробництва

Джерело: власне дослідження

Головним стимулюючим механізмом екологізації виробництва є надання субсидій за скорочення викидів (позики за зменшеною відсотковою ставкою, гарантії позик, прискорена амортизації природоохоронного обладнання, кошти на регулювання цін первинних ресурсів та кінцевої продукції). На іноземних підприємствах розповсюджується система цільового резервування коштів на утилізацію відходів. Наприклад, вона стимулює відновлення та утилізацію відпрацьованих олій, рециркулювання озоноруйнівних речовин.

Київський протокол (Рамкової конвенції ООН щодо зміни клімату), передбачає використання механізмів:

чистого розвитку, що передбачає співпрацю між країною, яка розвивається та індустріалізованою;

торгівля викидами, прямі продажі квот на викиди однієї індустріалізованої країни іншій;

спільне впровадження – скорочення викидів в одній країні повністю чи частково за рахунок іншої. Такі проєкти особливо актуальні для вітчизняних підприємств, технологічний рівень яких нижчий від рівня виробництва підприємств розвинених країн.

Для перетворення підприємства в екологічно безпечну систему необхідно організувати контроль параметрів виробничого процесу, інвентаризацію екологічного стану кожного підрозділу підприємства, у міжнародній та вітчизняній практиці, це називається екологічним аудитом. В даний час українські підприємства економлять на витратах зі створення системи екологічного аудиту. В результаті чого неможливо дати реальну оцінку впливу підприємства на навколишнє середовище.

Система екологічного менеджменту передбачає реформування існуючої інформаційної системи екологічної діяльності. Дійсно, щоб правильно розрахувати збиток від забруднення навколишнього середовища або ефективність природоохоронних заходів, необхідний точний облік екологічних витрат та результатів. Таким чином формування системи фінансово-управлінського бухгалтерського обліку екологічних витрат є складним та невирішеним завданням.

Система екологічного менеджменту крім організаційних питань включає ряд економічних аспектів екологічної безпеки, які впливають на економічну ефективність функціонування підприємства. По-перше, це система показників, яка дозволяє кількісно оцінити витрати, результати, соціально-економічну ефективність екологічних заходів. Крім того, економічний механізм повинен включати показники, що характеризують соціально-економічні інтереси власників, працівників підприємства, держави та суспільства.

Економічний механізм управління екологічною безпекою повинен враховувати: інтереси власників в отриманні прибутку; інтереси працівників – в безпечних умовах праці; інтереси держави в отриманні податків, різних виплат та зборів екологічного характеру; інтереси населення в якості навколишнього

середовища, що не мають відношення до даного підприємства, але проживають на даній території.

Перспективи створення в структурі підприємства системи екологічного менеджменту залежать від наукової розробки організаційно-методичних підходів до економічних інструментів підвищення ефективності виробництва в умовах забезпечення екологічної безпеки.

Система екологічного менеджменту на підприємстві повинна включати елементи:

- принципи раціонального природокористування;
- напрями екологізації діяльності підприємства;
- обґрунтування екологічної стратегії підприємства;
- інструменти забезпечення екологічної безпеки, що впливають на ефективність функціонування підприємства.

Отже, фундаментом системи екологічного менеджменту на підприємстві повинна бути розроблена стратегія екологічної безпеки країни та регіональна стратегія як її компонент. Саме ці стратегії визначають вибір екологічної стратегії кожного суб'єкта господарювання, яка залежить від виду економічної діяльності та можливих загроз навколишньому середовищу, від інвестиційно-інноваційної політики, від фінансового стану підприємства тощо. Система екологічного менеджменту повинна забезпечити реалізацію основних принципів раціонального природокористування: профілактичності, комплексності, диференційованості залежно від території.

Найбільш актуальними в даний час є економічні інструменти регулювання ефективності виробництва в умовах забезпечення екологічної безпеки. До них автори відносять механізм акумулювання власних фінансових ресурсів та залучення коштів для створення на підприємстві екологічного фонду; організація бухгалтерського управлінського обліку і аудиту, як інформаційної бази управління; вдосконалення податкового менеджменту з метою реалізації податкових пільг; обґрунтування системи показників розрахунку соціально-економічної ефективності екологічних заходів; формування на підприємстві системи екологічного страхування.

Висновки Дослідження показують, що сталий розвиток підприємства є напрямом, який проходить процес становлення в економічній науці на мікро-рівні, що підтверджує різнонаправленістю думок, міркувань, економічних доведень, щодо особливостей його сутності та формування. Однак підтримки довготривалого розвитку сьогодні потребує кожне підприємство, що можливо шляхом вивчення, систематизації тих складових, чинників впливу, які створять конструктивний погляд на вирішення зазначених питань в ключових аспектах, які відповідатимуть вимогам сучасних швидкозмінних, трансформаційних умовам економіки.

Література:

1. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия. Санкт-Петербург : Питер, 2009. 416 с.
2. Дейлі Г. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку. Київ : Інтелсфера, 2012. 312 с.
3. Друкер П. Эффективное управление предприятием. М. : Вильямс. 2008. 224 с.
4. Файоль А. Общее и промышленное управление. М. : «Контроллинг». 2012. 412 с.
5. Білоус О. Г. Глобальна перспектива і стійкий розвиток. Київ : МАУП. 2016. 492 с.
6. Геєць В. М. Нестабільність та економічне зростання. Київ : Ін-т екон. прогнозів. 2018. 344 с.
7. Данилишин Б. Науково-інноваційне забезпечення сталого економічного розвитку України. Економіка України. 2017. № 3. С. 4-11.
8. Пономаренко В. С. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи : монографія. Харків : ІНЖЕК, 2015. 328 с.
9. Pearce D. W. Markandya A. and Barbier E. R. Blueprint for a Green Economy. London. Earthscan Publications Ltd., 2009. p. 210.
10. UNDESA. A guidebook to the Green Economy. 2012.
11. Lipietz A. Fears and hopes: The crisis of the liberal-productivist model and its green alternative. Capital & Class. 2013. Vol. 37(1). P. 127–141.
12. Custers P. The Tasks of Keynesianism Today: Green New Deals As Transition Towards a Zero Growth Economy?. New Political Science. 2010. Vol. 32 (2). P. 10-13.
13. Krugman P. Building a Green Economy. The New York Times. 2010. P. 42-45.
14. Закон України «Про альтернативні види палива». Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2000. № 12. ст. 94. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1391-14#Text> (дата звернення 22.08.2021).
15. Jessop B. Economic and Ecological Crises: Green new deals and nogrowth economies. Development. 2012. Vol. 55(1). P.17–24.
16. Головінов О. М. Соціальна політика та економічна безпека. Донецьк : Каштан. 2020. 335 с.
17. Кожушко Л. Ф. Екологічний менеджмент. К. : ВЦ «Академія», 2017. 343 с.
18. ISO 14004:2016 Environmental management systems. General guidelines on implementation. URL: www.iso.org. (дата звернення 12.09.2021).
19. Жарков Ю. Реалізація державної політики у сфері управління якістю та екологічного управління. Стандартизація. Сертифікація. Якість. 2017. №1. С. 51-53.
20. Путятін Ю. О. Фінансові механізми стратегічного управління розвитком підприємства: монографія. Х.: Основа. 2020. 488 с.
21. Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 22.08.2021).
22. Підліснюк В. В. Екологічне (органічне) землеробство – складова сталого сільського господарства. Екологічна безпека. 2018. Вип. 3. Т.4. С 102 – 109.

References:

1. Ansoff Y. (2009) Novaya korporativnaya strategiya [New corporate strategy]. Sankt-Peterburg : Pyter. P. 416. [in Russian].
2. Dejli G. (2012). Poza zrostanniam. Ekonomichna teoriya stalogo rozvytku [Out of growth. Economic theory of sustainable development]. Kyiv : Intelsfera, 312 p. [in Ukrainian].
3. Druker P. (2008). Effektyvnoe upravlenye predpriyatiem [Effective enterprise management] Moscow : Vylyams. 224 p. [in Russian].
4. Fajol A. (2012). Obshhee y promishlennoe upravlenye [General and industrial management]. Moscow: «Kontrollnyng». 412 p. [in Russian].
5. Bilous O. G. (2016). Globalna perspektyva i stijkyj rozvytok [General and industrial management]. Kyiv : MAUP. 492 p. [in Ukrainian].

6. Geyecz V. M. (2018). Nestabilnist ta ekonomichne zrostannya [Instability and economic growth]. Kyiv : In-t ekon. prognozuv. 344 p. [in Ukrainian].
7. Danylyshyn B. (2017). Naukovo-innovacijne zabezpechennya stalogo ekonomichnogo rozvytku Ukrayiny. [Science and innovation securing the economic development of Ukraine]. Ekonomika Ukrayiny [Economy of Ukraine]. Vol. 3. p. 4-11. [in Ukrainian].
8. Ponomarenko V. S. (2015). Strategiya rozvytku pidpryyemstva v umovax kryzy: monografiya [Strategy for the development of pid-acceptance in the minds of the kryza: monograph]. Kharkov: INZhEK. 328 p. [in Ukrainian].
9. Pearce D. W. Markandya A. and Barbier E. R. (2009). Blueprint for a Green Economy. London. Earthscan Publications Ltd. p. 210. [in English].
10. UNDESA. A guidebook to the Green Economy. 2012. [in English].
11. Lipietz A. Fears and hopes. (2013). The crisis of the liberal-productivist model and its green alternative. Capital & Class. Vol. 37(1). P. 127–141. [in English].
12. Custers P. (2010). The Tasks of Keynesianism Today: Green New Deals As Transition Towards a Zero Growth Economy?. New Political Science. Vol. 32 (2). R. 10-13. [in English].
13. Krugman P. (2010). Building a Green Economy. The New York Times. 2010. p. 42-45. [in English].
14. Zakon Ukrayiny «Pro alternatyvni vydy palyva» [Law of Ukraine «On Alternative Fuels»]. Vidomosti Verxovnoyi Rady Ukrayiny. [Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR).]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1391-14#Text>. [in Ukrainian].
15. Jessop B. (2012). Economic and Ecological Crises: Green new deals and nogrowth economies. Development. Vol. 55(1). P.17–24. [in English].
16. Golovinov O. M. (2020). Socialna polityka ta ekonomichna bezpeka [Social policy and economic security]. Donetsk: Kashtan. 335 p. [in Ukrainian].
17. Kozhushko L. F. (2017). Ekologichnyj menedzhment [Environmental management]. K. : VCz «Akademiya». 343 p. [in Ukrainian].
18. ISO 14004:2016 Environmental management systems. General guidelines on implementation. (n.d.). www.iso.org/ Retrieved from : <http://www.iso.org/>.
19. Zharkov Yu. (2017). Realizaciya derzhavnoyi polityky u sferi upravlinnya yakistyu ta ekologichnogo upravlinnya [Implementation of state policy in the field of quality management and environmental management]. Standartyzaciya. Sertyfikaciya. Yakist [Standardization. Certification. Quality]. Vol. 1. p. 51-53. [in Ukrainian].
20. Putyatin Yu. O. (2020). Finansovi mexanizmy strategichnogo upravlinnya rozvytkom pidpryyemstva: monografiya [Financial mechanisms of strategic management of enterprise development: monograph]. Kharkiv. Basis. 488 p. [in Ukrainian].
21. Derzhavna sluzhba statystyky [State Statistics Service]. (n.d.). www.ukrstat.gov.ua. Retrieved from : <http://www.ukrstat.gov.ua>. [in Ukrainian].
22. Pidlisnyuk V. V. (2018). Ekologichne (organichne) zemlerobstvo – skladova stalogo silskogo gospodarstva. [Organic farming is a component of sustainable agriculture]. Ekologichna bezpeka [Ecological safety]. Vol 3 Iss. 4. p 102 – 109. [in Ukrainian].